

Bogomir Kovač
Političko-ekonomski ogledi

Bogomir Kovač
Političko-ekonomski ogledi

Sa slovenskoga preveli
Davor Gjenero,
Dragutin Lalović i Zlata Smitka

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske /
Disput

Zagreb, 2018.

SADRŽAJ

Predgovor	7
I. Politička ekonomija socijalizma	
Robna proizvodnja u socijalizmu	13
Za “rekapitalizaciju” socijalizma	49
Reformska ideologija i proturječna cikličnost socijalističkih reformi	71
II. Politička ekonomija tranzicije	
Politička ekonomija tranzicije slovenskih poduzeća	103
Neki teorijski pogledi na prijelaz od socijalne prema liberalnoj državi blagostanja	127
Globalizacijski tokovi i slovenske migracijske dvojbe	161
III. Političko-ekonomska analiza kapitalizma	
Politička ekonomija reformiranja samoupravnog socijalizma – od europeizacije Jugoslavije do balkanizacije današnjeg EU-a	197
Uloga novca u metastrukturnoj promjeni tržišnog društva i globalna financijska kriza	219
Političko-ekonomska kriza kapitalizma i kriza njegove ekonomske teorije	255

Svjetska velika kriza i neofašističke tendencije novog barbarstva	281
EU danas – trijumf pogrešnih ideja i institucija suvremenog kapitalizma	303
Literatura	335
Podaci o tekstovima	355
O autoru	357

PREDGOVOR

“Denn nur von Nutzen wird die Welt regiert”
(Schiller)

Kob je očekivanja da su brzokvarljiva roba. Kada se prije više od četvrt stoljeća gotovo filmskom brzinom srušio socijalizam, mnogi su očekivali brzi obrat gospodarstva i političke demokracije, a oboje se iznenada činilo *nečim samorazumljivim*, što je moguće žurno vratiti nakon desetljeća socijalističkog miješanja, kako su to podučavali harvardski profesori i međunarodni financijski eksperti. Ali povijest tržišne ekonomije ne poznaje radikalne skokove, promjene također zahtijevaju određenu političku legitimnost, a i jedno i drugo vodi do svladavanja kulture društvenih promjena.

Ideje imaju prilično čudne putove. U razdoblju kada je komunistička ideologija postala potpuno neprivlačnom društvenom alternativom, jer je željela biti sveobuhvatnom, značniti “način proizvodnje” promijenio je naš “način života” do granica podnošljivosti. Ta zamjena, da ostanem kod marksističke terminologije, naprosto nije bila previše zabavna kao što to nije bio ni socijalizam, kako sam ga doživljavao u prekretničkim sedamdesetim i osamdesetim godinama kao mladi i radikalni kritičar političke ekonomije.

Dakako da će oni koji danas i dalje ideju socijalizma izjednačuju s monopolnom ulogom države, intervencionizmom, društvenim (državnim) vlasništvom i jednopartijskim režimom morati dopuniti svoja stajališta. Socijalizam je ponajprije “socijalni inženjering”, oblik društvenog kolektivism i ve-

će društvene jednakosti, koji smo u socijalističkoj Jugoslaviji doživljavali kao samoupravnu društvenu alternativu. Ideja socijalizma je istodobno i veličanstvena, ali i pojednostavnjena i varljiva. Zato je u proteklim desetljećima pobuđivala kako divljenje tako i prezir teoretičara, političara i običnih ljudi, ali je o svim dvojabama odlučila povijest tako što je socijalizam, kakvoga smo poznavali, završio na njezinu smetlištu.

Odnosi između socijalizma i kapitalizma u XX. stoljeću s kobnom su taštinom (hajekovska “fatal conceit”) zaokupili pažnju lijevih i desnih suputnika društvenih promjena. Kobnost se ovdje očituje u tome da smo uvjereni kako imamo sposobnost učenja, razumijevanja i izmjene tih velikih sustava, kada se s njima suočimo svojim instinktom i razumom, na što je odavno upozorio Hayek. Nema stoga ničega iznenađujućega da se vjera u pogrešnost socijalizma tako lako promijenila u uvjerenje u beznadežnost (neoliberalnog) kapitalizma.

Mi politički ekonomisti teško prihvaćamo misao da bavljenje znanstvenim rješenjima nije uvijek najvažnije. Naša je pogreška u tome što se gro vremena bavimo analizama, hipotezama i mogućim rješenjima, pri čemu nas manje zanima što o tome misle ljudi, kojima su naši zaključci namijenjeni. Kako se ovdje ne prisjetiti Sokrata, koji je volio govoriti kako svojoj učenosti u razgovoru s običnim građanima dodjeljuje ulogu mudraca, koji ljudima pripovijeda poučne i uzbudljive pripovijesti?

Razumijevanje ekonomije i politike, tržišta i države, kapitalizma i socijalizma crvena je nit ove knjige; mnogi te kategorije smatraju samorazumljivima, drugi im pripisuju nova značenja, zato što u XX. stoljeću izmiču starim određenjima, trećima je teorijski nelegitimno pripisivati im nove sadržaje kad su oni stari još uvijek valjani. Zato je jedno od temeljnih ishodišta razumijevanja takva kritika političke ekonomije koja naprosto stalno iznova ukazuje na drugačija gledišta ili koja postojeća znanja povezuje na način za koji se čini da je izvan uobičajenih putova.

U ovoj su knjizi sabrani tekstovi koje sam napisao u četiri desetljeća. Sadrže pregled nekih mojih stajališta na temelju

kjih teorijski analiziram i analitički konkretiziram političko-ekonomsko polje tržišnog društva, prožeto ekonomskim, političkim i socio-kulturnim odnosima. Zato knjiga i nosi naslov "Političko-ekonomski ogledi".

Sastavljena je od tri dijela, koji slijede jedan za drugim u nekom logičkom i povijesnom redoslijedu.

Prvi dio knjige, koji se bavi političkom ekonomijom socijalizma i njegova reformiranja, donosi tekstove koje sam pisao i objavljivao osamdesetih godina prošlog stoljeća. To je razdoblje raspadanja socijalizma i Jugoslavije, ali istodobno i nevjerovatnoga intelektualnog vrenja, traganja za alternativama, preispitivanja do kuda i na koji način je socijalizam moguće redefinirati. Pripadao sam onim političkim ekonomistima mlađe generacije koji su dokazivali da socijalizam moramo odbaciti da bi se izbjegla ona fatalna sudbina Proustova traganja za izgubljenim vremenom, navlastita sudbina njegove razvojne strategije.

Drugi dio posvećen je političko-ekonomskoj analizi tranzicije, koja je ponudila mogućnosti drukčijeg pristupa, a istodobno je željela izbjeći gorljivo uvjerenje da smo s kapitalizmom razriješili problem ekonomske učinkovitosti i žudene političke demokracije. Superiornost kapitalizma je barem toliko problematična koliko i inferiornost socijalizma, a znamenita teza o kraju povijesti zbog trijumfa kapitalizma nad socijalizmom postala je novom tranzicijskom utvarom.

Treći dio nudi političko-ekonomsku analizu kapitalizma, a u sklopu toga teorijsko promišljanje i samoupravnog socijalizma kao ponovno razmatranje tržišnog društva s motrišta suvremene krize i svih novih tendencija i protuslovlja društvene dezintegracije. Ako ekonomski populizam koji najavljuje neofašističke tendencije u EU-u nije put rješavanja društvenih protuslovlja, nego sâm EU postaje jezgra problema, to znači da je alternativa socijalizma naprosto postalo društvo bez očekivanih alternativa.

Knjiga je namijenjena svima koji žele proširiti i produbiti svoje političko-ekonomske spoznaje o propasti socijalizma, o tegobama tranzicije i o problemima suvremenog kapitaliz-

ma. Ekonomija je naprosto isuviše važna da bismo je mogli politički zanemariti, politika je pak isuviše zavodljiva da bi je ekonomisti smjeli previdjeti.